

УДК 378

К. І. ПРИХОДЧЕНКО (д-р пед. наук, проф.)
Донецький національний технічний університет,
Т. І. ЛЮРИНА (канд. пед. наук, проф.)

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

БОЛОНСЬКА СИСТЕМА НАВЧАННЯ В ІСТОРИЧНОМУ АСПЕКТІ РОЗВИТКУ

Стаття підносить проблему поетапного впровадження Болонської системи навчання студентів на Європейському освітньому ринку послуг. Розглядається шлях України у забезпеченні можливостей реалізації концепції «навчання упродовж життя», головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти. Розглядається Національна рамка кваліфікацій та стан її реалізації в Україні. Приділено увагу європейському досвіду компетентного підходу у вищій школі України.

Ключові слова: Болонський процес, Європейський простір вищої освіти, система стандартів вищої освіти України.

Постановка проблеми. Вимогою сьогодення є дати якісний освітній рівень студентам як майбутнім фахівцям у певній галузі. Приєднання України до Болонського процесу є передумовою таких вимог.

Мета і завдання статті: проаналізувати двоциклічність вищої освіти як умову мобільності викладачів та студентів, що будеться на фундаментальних принципах *Magna Charta Universitatum*, вирішуючи такі завдання: 1) вивчення європейських гуманістичних традицій; 2) забезпечення свободи навчання і досліджень; 3) безперервне пристосування до змін у потребах суспільства та наукового прогресу.

Наукова розробка проблеми. Проблемою підвищення освітнього фахового рівня протягом життя займалися вчені М.Ф.Степко, Б.В.Клименко, Л.Л.Товажнянський, Я.Я.Болюбаш, В.Д.Шинкарук, В.Д.Грубіно, І.І.Бабін, В.Г.Кремень, В.С.Журавський, М.З.Згуровський, Є.І.Сокол, О.А.Голубенко, Г.Ю.Морозова та інші [1 - 10].

Основний зміст статті. Учених цікавили різні аспекти Болонського процесу, зокрема Європейський простір вищої освіти (ЕНЕА), Європейський простір досліджень (ERA), рух України до Болонської співдружності, створення системи українських стандартів вищої освіти тощо. На думку науковців, Болонський процес розвивається не тільки у просторі за рахунок збільшення кількості країн, які приєднуються до нього, а й у часі, умовно поділивши його на дворічні етапи, які завершуються самотами міністрів освіти.

Зробимо історичний екскурс в освітлювану проблему з метою більш детального аналізу позитивних зрушень на шляху до створення Єдиного європейського простору освіти. Історія Болонського процесу офіційно почалася підписанням Болонської декларації у 1999 році, проте її передісторія сягає 1954 року, коли було підписано Європейську культурну конвенцію, в якій наголошується на необхідності заохочення громадян усіх держав до вивчення мов, історії та культури інших країн і спільної для них культури.

Створення Європейського освітнього простору – значний крок в реалізації концепції «Навчання упродовж життя». Починаючи з 1972 року, коли ЮНЕСКО було введено це поняття як глобальну перспективу, зроблено чимало позитивних зрушень у напрямку досягнення мети. Так, уже в 1973 році Організація Економічної Співпраці та Розвитку (ОЕСР) опублікувала звіт «Періодична освіта: стратегії навчання впродовж життя», в якому основну увагу було надано потребам конкурентноспроможності навчаючого. Концепція «Навчання впродовж життя» зорієнтована на людину у контексті її зайнятості та активної громадянської позиції. Основним ключовим вмінням стає здатність людини здійснювати пошук нових знань та розвивати нові компетенції через самоосвітню діяльність, фокусуючись на наступних аспектах: 1) потреби і права людей на навчання впродовж життя; 2) пошук шляхів демократизації доступу до навчання; 3) розширення можливостей терміносистеми «компетентність» і «компетенція», де компетентність – це обізнаність у певній галузі, професійна майстерність спеціаліста. Компетенція ж – це вміння використовувати набуті знання у певному професійному напрямку через функціональну освіту (навчання у ВНЗ), спонтанну (участь у конференціях, написання наукових статей) та неформальну – присвячення підвищенню

обізнаності в сфері, якою спеціаліст цікавиться більше всього, використовуючи для цього потужний блок часу, який по суті є дозвілєвим. Практична реалізація нової освітньої моделі в нашій державі започаткована прийняттям Національної рамки кваліфікацій (НРК), яка затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 року №1341 і стала суттєвим нормативно-правовим підґрунтям у впровадженні компетентної освіти. У НРК зафіксовано, що «компетентність – це здатність особи до виконання певного виду діяльності, що виражається через знання, розуміння, уміння, цінності, інші особистісні якості» [6, с. 114].

Основні нароби Європейської культурної конвенції та Концепції «Навчання впродовж життя» протягом 50-ти років XX століття знайшли свій яскравий розголос в 90-ті роки як відповідь на економічну кризу і зростання безробіття. Абревіатура LLL (Lifelong Learning – навчання впродовж життя – LLL) стала загальноновизнаною. Кроком вперед було прийняття Великої Хартії Університетів – Magna Charta Universitatum (Bologna, 18.09.1988 р.). Саме наприкінці 1988 року найстаріший у Європі Болонський університет святкував своє 900-річчя. На цій події планетарного масштабу були ректори більш ніж 300 університетів Європи та інших країн світу. До цієї події експертами було підготовлено та узгоджено документ, який 18 вересня в урочистій обстановці підписали присутні на святкуванні ректори Європейських університетів. Його за аналогією з визначним середньовічним документом, відомим як *Magna Charta Libertatum* – Великою Хартією Вольностей, було названо *Magna Charta Universitatum* – Велика Хартія Університетів. Основними принципами, проголошеними у Хартії, є: 1) процес навчання і досліджень в університетах повинні бути нероздільні, щоб навчання не відставало від суспільних потреб, що міняються, і процесу наукових знань; 2) університет створює, оцінює і передає культуру за допомогою наукових досліджень і навчання; 3) свобода досліджень і навчання є основою існування університету; 4) університет є довіреною особою Європейських гуманістичних традицій» [1, с. 8 - 9]. Велику Хартію перекладено багатьма мовами світу, які контролює Наглядова рада (*Magna Charta Observatory*) на чолі з президентом, професором Фабіо Роверсі-Монако.

В 1997 році було засновано Інтернаціональну Освітню Організацію (International Education Society (IES), яка за часи свого існування стала найбільшим закладом зі спеціалізацією на сертифікацію освітніх суб'єктів різних видів. Організація IES була заснована в якості правонаступника програми Європейських співтовариств (YOUTH). Упродовж 1993 – 1996 років під керівництвом PHARE дана програма була реалізована як сумісний проект Великобританії, Польщі, Ірландії та Чехії. Основною діяльністю IES є реалізація проекту Certificate, в рамках якого розглядаються та сертифікуються освітні суб'єкти та їх навчальні програми. Міжнародне освітнє співтовариство розташовується в Лондоні. Центр роботи з клієнтами та менеджмент IES знаходиться в м. Брно (Чехія). Міжнародні сертифікати IES видаються англійською та державними мовами.

Послідовні поступи Болонського процесу, сформульовані у Болонській декларації (Bologna, 18.09.1988 р.), ґрунтуються на таких засадах:

1) на офіційному документі «Викладання і навчання на шляху до суспільства, що навчається» Європейського Комітету (ЄК), виданому у 1995 році;

2) на результатах засідання ОЕСР (Організація Економічної Співпраці та Розвитку), які проголошують необхідність навчання впродовж життя для всіх і, таким чином, повинне бути доступним для всіх (1996 р.). Болонська декларація, підписана 29 міністрами освіти, проголосила створення Єдиного Європейського освітнього і наукового простору до 2010 року. У цьому документі зазначено шість напрямків роботи: прийняття системи відповідних ступенів; прийняття системи, що складається з двох циклів; упровадження системи кредитів; заохочення мобільності студентів; заохочення Європейської кооперації в забезпеченні якості освіти; упровадження Європейського виміру вищої освіти;

3) на Лісабонській Конвенції про визнання кваліфікації з вищої освіти у Європейському регіоні (Lisboa, 11.04.1997 р.).

Слід зазначити, що «Лісабонська конвенція являється єдиним офіційним документом у контексті Болонського процесу» [1, с. 10]. Його було розроблено і прийнято під егідою Ради Європи та ЮНЕСКО. Україною був підписаний документ 11 квітня 1997 року. Верховна Рада ратифікувала цю угоду 12 грудня 1999 року. Конвенція набула чинності на території України 1 червня 2000 року.

Великого значення мала і Сорбонська декларація про гармонізацію архітектури Європейської системи вищої освіти (Paris, 25.05.1998 р.). Зупинимось на цьому документі, підписаному 25 травня 1998 року на ювілей Паризького університету міністрами освіти чотирьох країн – Великої Британії, Франції, Німеччини, Італії. Вона мала назву «Спільна декларація про гармонізацію архітектури Європейської системи вищої освіти».

Болонська декларація «The European Higher Education Area» була позитивною реакцією на

Сорбонську і супроводжувалася зустріччю італійського міністра освіти у Болоньї 19 червня 1999 року з його колегами з 29 європейських країн. Цим було започатковано на офіційному рівні процес створення Європейського простору вищої освіти. У відповідь на заклик Болонської декларації у м. Саламанці відбувається конференція керівників університетів та представників організацій європейських вищих закладів освіти, на якій було підтверджено підтримку європейськими вищими навчальними закладами основних цілей Болонської декларації та проголошено про створення Європейської асоціації університетів – EUA.

Виконуючи зобов'язання, прийняте у Болоньї 19.06.1999 р., міністри, що відповідали за вищу освіту у 29 країнах, які підписали Болонську декларацію, зустрілися у Празі 18 – 19 травня 2001 року на так званій сапет, який започаткував регулярні зустрічі міністрів освіти з метою розгляду просування та корегування Болонського процесу. У Празькому комюніке зазначені ще три напрями діяльності: 1) навчання впродовж життя; 2) вищі навчальні заклади та студенти; 3) робота над позитивним іміджем Європейської зони вищої освіти.

Чергова конференція міністрів освіти відбулася в Берліні 19 – 20 вересня 2003 року. У Берлінському комюніке підкреслено необхідність встановлення більш тісних зв'язків між Європейським простором вищої освіти та Європейським простором досліджень. У Берлінському комюніке зазначено десятий напрям Болонської системи навчання – навчання докторантів. На наш погляд, ця подія була доленосною для України. Саме завдяки Берлінській конференції Україною було зроблено крок вперед на шляху до Європейського освітнього простору: 17 лютого 2004 року Президент України видав Указ №199 про вивчення питання про можливість входження до Болонського процесу та узагальнення результатів Рішення Колегії Міністерства освіти і науки України «Про проведення педагогічного експерименту щодо упровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III – IV рівнів акредитації» від 23.01.2001 р., в якому було записано, що «однією з передумов входження України до єдиного Європейського та Світового освітнього простору є запровадження у систему вищої освіти Європейської кредитно-трансферної та акумулювальної системи (ECTS), що функціонує на інституціональному, регіональному, національному та Європейському рівнях, і є ключовою вимогою Болонської декларації 1999 року» [1, с. 4]. Також у Празі міністрами було ухвалено рішення задовольнити прохання про членство таких країн, як Албанія, Боснія та Герцеговина, Ватикан, Росія, Сербія і Чорногорія, Македонія, Андорра. За позитивними висновками видано Наказ Міністерства освіти і науки України №49 «Про затвердження Програми дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004-2005 роки» від 23.01.2004 р. Постанова Кабінету Міністрів України від 08.09.2004 р. №1183 «Про затвердження Державної програми розвитку вищої освіти на 2005 – 2007 роки». Дані документи були рішучими кроками до активного зміцнення участі України у Болонському процесі. Ця подія сталася 19 – 20 травня 2005 р. в Бергені (Норвегія). Разом з Україною до Європейського освітнього простору вступили Вірменія, Азербайджан, Грузія, Казахстан та Молдова. На 2005 рік список учасниць Болонського процесу поширився до 45.

Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні №1013 від 04.07.2005 р., Лист МОН України «Про основні завдання вищим навчальним закладам на 2005 – 2006 навчальний рік від 14.05.2005 р., Наказ МОН України від 29.07.2005 р. «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні», Наказ МОН України від 30.12.2005 р. №774 «Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу в 2005 – 2006 навчальному році в усіх вищих навчальних закладах України III – IV рівнів акредитації» були видані вже після входження України до Європейського освітнього простору. Також 23.02.2006 р. відбулася підсумкова колегія МОН України, на якій міністр освіти виступив з доповіддю «Підвищення ефективності вищої освіти – визначний чинник зростання соціально-економічного потенціалу держави», видані методичні рекомендації щодо структури, змісту та обсягів підручників і навчальних посібників для вищих навчальних закладів (затверджені рішенням вченої ради науково-методичного центру вищої освіти, протокол №6 від 29.07.2005 р.), Лист МОН України №1/9-398 від 01.08.2005 р. У травні 2008 року з'явилася друга редакція Закону «Про вищу освіту». Перша редакція прийнята Верховною Радою України і підписана Президентом 17 січня 2002 року, яка готувалася за участю не лише представників вітчизняної академічної спільноти, а й іноземних незалежних експертів. Через активну критику закону освітянами до нього впродовж двох років було внесено шість змін. 22 вересня 2005 року Верховна Рада України затвердила законопроект «Про внесення змін до Закону «Про вищу освіту (щодо підготовки кадрів)».

З цього часу і по теперішній Україна неухильно рухається вперед по шляху збагачення досвідом Європейського освітнього простору. Слід вказати і на проміжні підготовчі етапи впровадження українськими навчальними закладами Болонської системи навчання. До них відноситься науково-практичний семінар «Кредитно-модульна система підготовки фахівців в контексті Болонської декларації», який було проведено у Львові 21 – 23 листопада 2003 року (на ньому зазначено, що вища освіта є суспільним благом і спільною відповідальністю); Перша всеукраїнська науково-практична конференція на означену тему (21.02.2004 р.). Серед висновків, зроблених учасниками конференції, наступні: модернізація системи української освіти; Болонський процес – органічна складова європейського вибору України. Названі документи спрямовано на координацію розвитку ВНЗ України в єдиному Європейському просторі.

Без сумніву, такі етапи проходили і інші країни, що підписали Болонську декларацію в різні часи. Були і спільні проміжні заходи, які допомагали краще підготувати звіти до наступного запланованого заходу, який, згідно з домовленістю проводився один раз на два роки, починаючи з 1999 року. У жовтні 2000 року Європейська Комісія опублікувала меморандум щодо навчання упродовж життя (*A Memorandum on Lifelong Learning*) з метою визначення узгоджених стратегій і практичних заходів, направлених на заохочення навчання, що продовжується все життя, для всіх. Меморандум ЄС визначає шість пріоритетів діяльності у сфері LLL, причому кожний з них направлений на виконання загальних цілей індивідуального виконання, активної громадянської позиції, залучення до соціальної діяльності і працевлаштування» [1, с. 18 - 19]. На його виконання підготовлено ряд звітів:

1. Всесвітнього банку «Навчання впродовж життя в економіці глобальних знань: задачі розвитку економіки».

2. Міжнародної Організації Праці, в звіті якої навчання впродовж життя охоплює діапазон від економічного добробуту і конкурентної спроможності нації до забезпечення кадрами та соціальної згуртованості, використовуючи інформаційні та комунікаційні технології (ІКТ)».

Зупинимося на роботі Європейського Освітнього Фонду (ЄОФ – ETF) (3 – 5 лютого 2002 р., Швеція). На ньому визначалася відмінність між трьома типами навчання: **формальним** (formal) – яке надається навчальними закладами і є цілеспрямованим з погляду того, хто навчається; **спонтанним** або неофіційним (informal) – яке здійснюється під час повсякденної життєдіяльності людини, пов'язаної з її роботою, життям в сім'ї або дозвіллям; **неформальним** – яке людина здійснює поза межами навчального закладу і після якого не видається свідоцтво про навчання. У документі ЄС «Перетворимо Європейський простір навчання впродовж життя реальністю», опублікованому у листопаді 2001 року зазначається, що формування активних громадян і здатність отримання роботи є однаково важливими цілями навчання впродовж життя через самореалізацію та подолання соціального відчуження, надаючи перевагу: визначенню цінності знань, базовим умінням, інноваційній педагогіці; одержанню інформації, профорієнтуючись та консультуючись; спрямуванню інвестицій в навчання; наближенню можливостей навчання для тих, хто навчається, через відкриту та дистанційну освіту, зокрема з використанням ІКТ (інформаційно-комунікативних технологій). Вказані положення були підтвержені у Празі (2001 р.), у Барселоні (2002 р.), на Берлінській конференції міністрів 19 вересня 2003 року, на ній були присутні 33 європейські держави, на Бергенському саметі (травень – червень 2005 року), а також в Інформаційному повідомленні ЄК «Нові перспективи для навчання» (*New Perspectives For Learning – Briefing Paper 20.Lifetimes, November 2001*). Так, у комюніке Празької зустрічі європейських міністрів, відповідальних за вищу освіту (19 травня 2001 р.), підкреслено, що для більшої гнучкості в процесах навчання й одержання кваліфікацій необхідне встановлення загальних наріжних каменів кваліфікації, підтриманих кредитною системою типу ECTS або іншою сумісною системою, що забезпечує як трансферну, так і акумулювальну функції: «Разом із взаємно визнаними системами забезпечення якості такі домовленості полегшать доступ студентів до європейського ринку праці та розширять сумісність із світом праці, розкриють привабливість та конкурентну здатність європейської вищої освіти. Узагальнене використання такої системи кредитів і Додатку до диплома будуть сприяти прогресу в цьому напрямку» [1, с. 83].

У травні 2008 р. з'явилася друга редакція Закону «Про вищу освіту» (Перша редакція прийнята Верховною Радою України і підписана Президентом 17 січня 2002 р., яка готувалася за участю не лише представників вітчизняної академічної спільноти, а й іноземних незалежних експертів). Через активну критику освітянами закону до нього впродовж двох років було внесено шість змін. 22 вересня 2005 р. Верховна Рада затвердила законопроект «Про внесення змін до Закону «Про вищу освіту» (щодо підготовки кадрів)».

Дамо характеристику і таким документам, як: «Trends-I», «Trends-II», «Trends-III», які були підготовлені на замовлення CRE – асоціації ректорів європейських університетів та EUA – асоціації європейських університетів за фінансової підтримки EU – Європейського Союзу відповідно до Болонської (Bologna, 19.06.1999 р.), Празької (Prague, 18-19.05.2001 р.) та Берлінської (Berlin, 19-20.05.2001 р.) конференцій європейських міністрів, відповідальних за вищу освіту. Основою дискусії учасників названих заходів стали дослідження експертів, Тренди в європейських навчальних структурах, які згодом отримали назву «Trends-I». На Празькому саметі 18-19 травня 2000 р. було надано звіт експертів («Trends-II») і сформульовано завдання щодо подальших дій для досягнення поставлених цілей, а 19 вересня 2003 року в Берліні Європейською Асоціацією Університетів було підготовлено черговий звіт - «Trends-III». Берлінська конференція підносить ідею співробітництва Європейської Асоціації Університетів (EUA), Європейської Асоціації вищих навчальних закладів (EURASHE) та Національної спілки студентів Європи (ESIB) з метою створення набору погоджених стандартів, процедур та керівних принципів забезпечення якості в Європейській освітній мережі (ENQA).

На Саламанській конференції (29-30.03.2001 р.) підносилося питання про те, що Європейський простір вищої освіти потребує будівництва на основі цінностей академічної суті для того, щоб відповідати очікуванням партнерів, тобто на демонстрації якості, яка слугуватиме балансом між нововведеннями й традиціями, академічними перевагами та соціальною, зокрема економічною, необхідністю, зв'язаністю програм і свободою вибору студентів. Якість охоплює викладання і наукові дослідження так само, як керування й адміністрування, сприйнятливість до студентських потреб і забезпечення позанавчальних послуг. Також важливим є фактор довіри. Існує міжнародний підхід до оцінки наукових досліджень. Такий саме підхід повинен бути й у ставленні до вищої освіти. У Європі забезпечення якості не повинно ґрунтуватися на єдиному погляді щодо використання спільного набору стандартів. Шлях у майбутнє буде складатися з розробки на європейському рівні механізмів для взаємного прийняття результатів забезпечення якості освіти.

Бергенське комюніке (19–20 травня 2005р.) проходило під гаслом: «Загальноєвропейський простір освіти – досягнення цілей» і було прийнято міністрами освіти 45 країн. Ключові питання конференції в Норвегії такі: трирівнева система освіти; система забезпечення якості; визнання рівнів і строків навчання. Прийняті: загальна рамка кваліфікацій в Загальноєвропейському просторі вищої освіти; стандарти і принципи забезпечення якості для Загальноєвропейського простору вищої освіти. Пріоритетними названі наступні задачі: 1) підсилення взаємодії вищої освіти та наукових досліджень; 2) загальнодоступність якісної вищої освіти; 3) посилення мобільності студентів та викладачів; 4) підвищення привабливості Європейського простору вищої освіти.

У травні 2007 р. країни-учасниці Болонського процесу зібралися у Лондоні. У комюніке Лондонської конференції зазначено, що 2010 рік стане роком переходу від Болонського процесу до Європейського простору вищої освіти (ЄПВО), коли вища освіта буде ключовим елементом сталого розвитку суспільства як на національному, так і на європейському рівнях. Прийнята стратегія «Європейський простір вищої освіти в глобальному оточенні».

Нарешті зустріч Європейських міністрів освіти в Бельгії у містах Левені та Лувен-ла-Ньові (28 – 29 квітня 2009 р.), на якій було визначено пріоритети Європейського простору вищої освіти до 2020 року. Серед них – максимальне розкриття здібностей громадян Європи і повне залучення їх до навчання впродовж життя; сприяння активності та громадянської відповідальності студентів; визнання суспільного інвестування у вищу освіту найвищим авторитетом; гарантування вищим навчальним закладам необхідних ресурсів для виконання своїх цілей у повному обсязі; підвищення рівня працевлаштованості випускників; розвиток дослідницької та інноваційної діяльності. Було визнано утворення Європейського простору вищої освіти, який спирається на Європейську інтелектуальну, наукову і культурну спадщину.

11 – 12 березня 2010 року на конференції, що проходила в Будапешті (Угорщина) та Вені (Австрія), була прийнята Будапештсько-Венська декларація, яка оголосила про відкриття Європейського простору вищої освіти, передбаченого Болонською декларацією 1999 року. Підтверджені цілі та план заходів на наступне десятиліття, прийняті в Левені та Лувен-ла-Ньові. Наступна зустріч відбулася 26 – 27 квітня 2012 року в Бухаресті (Румунія), на якій визнано, що цілі Болонського процесу в більшій частині досягнуті. При цьому визначено, що деякі із цілей реалізовані в різній мірі і заради їх повнішого досягнення необхідна подальша робота.

Висновки. Таким чином, основні зусилля направляються на: 1) забезпечення більш тісних зв'язків між вищою освітою та дослідницькими системами в кожній з країн-учасниць; 2) використання досягнень Європейського освітнього простору сприяє зміцненню фундаменту для

Європи Знать; 3) розширення співробітництва між вузами служитиме підґрунтям для стимулювання інноваційного потенціалу; 4) повна інтеграція реформ забезпечує взаємопроникнення в основні інституційні функції та процеси.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Передбачається вивчення молодіжних програм, міжнародних проектів, що надають можливість студентам навчатися за кордоном.

Список використаної літератури

1. Степко М.Ф. Болонський процес і навчання впродовж життя / М.Ф.Степко, Б.В.Клименко, Л.Л.Товажнянський. – Х.: НПУ «ХП», 2004 – 111 с.
2. Болонський процес у фактах і документах (Сорбона – Болонья - Саламанка – Прага – Берлін) / [Упорядники М.Ф.Степко, Я.Я.Болюбаш, В.Д.Шинкарук, В.В.Грубінко та ін.]. – Тернопіль: Вид-во ТДПУ ім. В.Гнатюка, 2003. – 53 с.
3. Кремень В.Г. Болонський процес: зближення, а не уніфікація / В.Г. Кремень // Дзеркало тижня. – 2003. – №48 (473). – 13-19 грудня року.
4. Журавський В.С. Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти / В.С.Журавський, М.З.Згуровський. – К.: ІВЦ «Політехнік», 2003. – 200 с.
5. Товажнянський Л.Л. Болонський процес: цикли, ступені, кредити: монографія / Л.Л.Товажнянський, Є.І.Сокол, Б.В.Клименко. – Харків: НТУ "ХП", 2004. – 144 с.
6. Голубенко О.Л. Національна рамка кваліфікацій: стан реалізації в Україні / О.Л. Голубенко, Т.О. Морозова // Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій школі України: матеріали методичного семінару. – К.: Педагогічна думка, 2009. – С. 119 – 120.
7. Приходченко К.І. Навчання студентів України за Болонською системою як умова підвищення якості освіти / К.І. Приходченко // Педагогіка і психологія. – 2011. - №2. – С. 63 – 70.
8. Приходченко К.І. Концепція «Навчання впродовж життя» як максима Болонської декларації / К.І. Приходченко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: Зб. наук. праць. – 2011. - №17 (70). – С. 166 – 177.
9. Приходченко К.І. Впровадження в навчальний процес ВНЗ Болонської системи як умова входження до єдиного Європейського освітнього простору / К.І. Приходченко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: збірник наукових праць. - 2010. – Вип.11 (64). – С. 265 – 278.
10. Приходченко К.І. Інтернаціоналізація та європеїзація вищої освіти України: вектор розвитку / К.І. Приходченко // Наукові записки Донецького технічного університету. – 2012. – Вип. 2(12). - С. 19 – 28.

Стаття надійшла до редакції 25.02.2013

Е. И. Приходченко, Т. И. Люрина. Болонская система обучения в историческом аспекте развития

Статья поднимает проблему поэтапного внедрения Болонской системы обучения студентов на Европейском образовательном рынке услуг. Рассматривается путь Украины в обеспечении возможностей реализации концепции «обучение на протяжении жизни», главные принципы вхождения в Европейское пространство высшего образования. Рассматривается Национальная рамка квалификаций и стандартизации в Украине. Уделено внимание европейскому опыту компетентного подхода в высшей школе Украины.

Ключевые слова: Болонский процесс, Европейское пространство высшего образования, система стандартов высшего образования Украины.

K. Prykhodchenko, T. Lyurina. Bologna System of Education in the Historical Aspect

The article considers the problem of stage-by-stage introduction of the Bologna system of teaching at the European educational market of services. We discuss the way of Ukraine in providing the possibilities for realization of the concept “teaching during life”, the main principles of entering the European space of higher education. The National scope of qualifications and Ukrainian standardization is studied. We also pay attention to the European experience of competence approach at high school of Ukraine.

Keywords: Bologna System, European space of higher education, system of higher education standards of Ukraine.